

Georg G. Iggers: *Dějepisectví ve 20. století (od vědecké objektivitě k postmoderní výzvě)*, Praha: Nakl. Lidové noviny 2002, 177 s.

Georg Iggers se narodil v Německu, ale vystudoval a vědecky působí v USA. Jeho nejznámější práce se týkají evropské a zvláště německé historiografie. Působí tak jako jakási spojnice mezi evropskou a americkou kulturou. Recenzovaná práce navazuje zejména na *New Directions in European Historiography* (1975). Současná kniha reaguje na nové trendy v západní historiografii, které lze stručně označit jako „postmoderní výzvu“. Tu vidí Iggers jednak v popření osvícenské myšlenky historické kontinuity, jednak v popření ideálu objektivitě, které vrcholil tvrzením, že v podstatě neexistuje zásadní rozdíl mezi historií a fikcí.

Kromě dvou předmluv a úvodu má kniha tři části: 1. Raná fáze: Ustavení historie jako profesionální disciplíny; 2. Střední fáze: Výzva sociálních věd; 3. Dějepisectví a postmoderní výzva. Kniha je zakončena Závěrečnými poznámkami. Iggers se zabývá především německým, francouzským, anglickým, americkým a italským dějepisectvím. Okrajově se mihne dějepisectví polské, což ovšem vypovídá něco o tom, že v rámci tzv. socialistických zemí právě ono dosahovalo mezinárodního ohlasu.

V první části Iggers zkoumá dějepisectví od vzniku tzv. klasického historismu po rozvoj hospodářských a sociálních dějin zejména v Německu a USA. Začíná založením Berlínské univerzity v roce 1810 a myšlenkami W. v. Humboldta o vzdělání. Záhy přechází k rankovskému dějepisectví. Přijetí německého modelu přineslo odklon od široce pojatých kulturních dějin, jak se praktikovaly např. ve Francii, k úzce omezeným dějinám politickým. Pro druhou polovinu 19. století byla charakteristická profesionalizace dějin, která se však paradoxně pojila s jejich ideologizací (ve smyslu důrazu na národní hodnoty). Objevuje se historismus, který je svým způsobem filozofií, právě tím, že zdůrazňuje přesvědčení, že dějiny mají jistý smysl, který lze odhalit díky historikově práci. Historie se tak stává jediným možným způsobem zkoumání společnosti. Na přelomu 19. a 20. století došlo ke krizi historismu, což se mj. projevilo tzv. sporem o Lamprechta, jehož pokus o spojení historiografie se sociálními vědami byl v Německu celkem jednoznačně odmítnut.

Jiná byla situace ve francouzském a americkém dějepisectví, které se ke spolupráci se sociálními vědami odhodlalo, aniž ovšem popřelo starší historické tradice zdůrazňující metodologickou přesnost historiografie a přesvědčení, že tato věda je vázána na kritické zpracování pramenů. I francouzští a američtí historikové chápali dějiny jako jednotný proces, který se ubírá stále kupředu.

Také v Německu se ovšem objevil zájem o sociální a hospodářskou historii, jejímž průkopníkem byl Gustav Schmoller. Zároveň se uplatnil pokus o zavedení hlubšího filozofického zdůvodnění historických disciplín, které nalezneme zejména v pracích badenských novokantovců W. Windelbanda a H. Rickerta a také velké postavy německého dějepisectví, sociální vědy a filozofie, Maxe Webera. „Weber, vycházející z novokantovské tradice, zavrhuje představu o kauzalitě obsažené v objektivní skutečnosti a hledá ji spíše v kategoriích a pojmech vědeckého myšlení... Zatímco každá věda je podmíněna kulturou, ze které vychází, je jejím metodám vlastní jistý stupeň platnosti a objektivitě, který přesahuje hranice jednotlivých společností a kultur“ (s. 44).

K sociálním a hospodářským dějinám se přihlásila i americká Nová historie, která postupně až do sedmdesátých let 20. století využívala stále více kvantitativních metod a počítačových modelů, což samo vzbudilo metodologickou diskusi týkající se možnosti a významu kvantifikace.

Popis střední fáze vývoje zahajuje Iggers rozbořením vzniku a názorů francouzské školy *Annales*. Jejich zásluhu vidí mj. v tom, že zdůraznili relativitu a mnohovrstevnost času (F. Braudel) a že zapojili zkoumání dějin do celku kultury, přičemž ovšem si historiografie nárokovala vedoucí místo mezi vědami, které se tímto výzkumem zabývaly. Nevytvořili však žádnou teorii dějepisectví. S odklonem od lineárního pojetí času se rozpadla i víra v pokrok a přesvědčení o nadřazenosti moderní západní kultury, které byly pro starší dějepisectví charakteristické. Iggers zkoumá změny v chápání historikovy práce, jež byly příznačné pro jednotlivé generace historiků školy *Annales* a rozebírá důvody přitažlivosti této školy, které vidí ve víře v možnost objektivního vědeckého poznání a zároveň v metodologické otevřenosti *Annales* (např. i výzkumu symbolického, antropologického apod.).

Německé historické bádání šedesátých let nelze podle Iggerse pochopit bez intelektuálního dědictví německé klasické kultury, idealistické filozofie a katastrofického vývoje Německa v první polovině dvacátého století. Nová generace německých vědců navazovala na německou společen-

skovědní tradici, zejména na M. Webera a jeho prostřednictvím i na Marxe, a také proto se snažila o úzké sepětí mezi politikou a společností. Při popisu této etapy vývoje vystupuje u Iggerse do popředí zejména postava H.-U. Wehlera. Ten se pokusil vytvořit základy „historické sociální vědy“. Navazoval přitom úzce na Frankfurtskou školu, ale také na M. Webera. Přejal jeho myšlenku o prolínajících se silách politického panství, hospodářství a kultury. Z podobných zdrojů vychází bielefeldská škola (na univerzitě v Bielefeldu založené roku 1971). Iggers dále rozebírá předmětové zaměření německé historiografie od pokusů zvládnout problematiku vzniku a významu nacismu, přes zkoumání procesů modernizace a moderních sociálních dějin k historii kultury vztážené ovšem i nadále k historii dělnictva a později žen.

Součástí druhé části je i rozbor marxistické historiografie, kterou Iggers zkoumá nejprve obecně, a přitom ukazuje, že Marx pracoval s dvojitým odlišným pojetím vědy: jedno se blížilo pozitivistickému, druhé využívalo pojmu „dialektika“. Dále se věnuje novější marxistické historiografii. Varuje před pokusem chápat ji jako jednotný proud. Nejenže se liší marxismus v tzv. socialistických zemích a marxismus na Západě, ale i uvnitř těchto proudů nalézáme významné odlišnosti. Konkrétně se Iggers zabývá polskou historiografií (W. Kula, J. Topolski) a pak zejména marxistickým dějepiscetvím ve Velké Británii (časopisy *Past and Present* a *History Workshop* a historikové, kteří se shromáždili okolo nich). Rozebírá hlavně knihu E. P. Thompsona *Utváření anglické dělnické třídy* (1963), v níž se její autor pokouší přistupovat k problému z kulturních pozic a hledat „lidskou tvář“ dělníků. Thompson odmítá tři základní marxistické koncepty: primát hospodářských sil, myšlenku objektivitu historické metody a ideu pokroku.

Poslední velký oddíl Iggerovy práce se týká postmoderní výzvy. Ta byla ohlášena návratem k narativnímu dějepiscetví, přinesla kritické přehodnocení vědecké racionality a odmítnutí víry v pokrok. To vše bylo obsaženo v článku L. Stonea, uveřejněném v časopise *Past and Present* v r. 1979. Důsledkem změny názorů na předmět a metody historické práce byl mj. přesun od makrohistorie k mikrohistorii a k dějinám všedního dne: „Dějiny se měly obrátit k podmínkám každodenního života a ke způsobům, jak byly vnímány prostými lidmi“ (s. 96). Iggers popisuje, jakými cestami se uskutečňoval tento přesun v jednotlivých národních historiografiích, zejména francouzské, německé, anglické a italské (C. Ginzburg a G. Levi). Mikrohistorie neměla nahradit makrohistorii, ale byla chápána jako její nezbytný doplněk, který měl vrátit dějinám jejich „lidskou tvář“. Přitom se musela vyrovnat s mnohými metodologickými problémy.

V rámci postmoderního vývoje dochází i v historii k tzv. lingvistickému obratu. Zde se Iggers obrací zejména k práci H. Whitea a na základě jeho popudu pak zkoumá další názory, které historiografii redukuje především na text, jenž nemá vztah k vnější skutečnosti (zejména ve Francii a USA). Tvrdí však, že i když tyto názory měly mezi historiky zabývajícími se sociálními a kulturními dějinami velký ohlas, nešli tito historikové tak daleko, aby se vzdali názoru, že mezi jazykem a vnějším světem existuje souvislost. Lingvistický obrat jim spíše pomohl k překonání myšlenky primátu hospodářství. Využívají lingvistickou analýzu jako důležitý doplněk sociálních, kulturních a politických dějin.

V devadesátých letech je podle Iggerse již cítit jakási reakce na postmodernistický obrat. Zároveň se historiografie po svém vyrovnává s politickými změnami, které jsou charakteristické pro tuto dobu. Není to jen rozpad „socialistického tábora“, ale i vývoj v zemích tzv. třetího světa, které, jak se stále více ukazuje, odolávají modernizačním tendencím. V historiografii devadesátých let se objevil jednak pokračující odklon od kvantitativních metod a naopak nadšení pro antropologické přístupy a dále se mění časové zaměření: místo zájmu o středověk a raný novověk se do popředí dostávají dějiny moderního a soudobého světa. To se projevuje mj. i zakládáním nových časopisů (např. *Historische Anthropologie*, 1993) nebo reorganizací starších (např. od 1994 změna podtitulu *Annales z Économie, société, civilisation* na *Histoire, Sciences sociales*).

V Závěrečných poznámkách shrnuje Iggers základní tendence ve vidění dějin v historiografii posledního období. Je to podle něho zejména posílení komplexnosti pohledu. Z toho plyne i rozšíření repertoáru metod, jež má historik k dispozici. V žádném případě to však podle Iggerse neznamená, že by se historikové vzdávali myšlenky, že se historické dílo vztahuje ke skutečnosti.

V úplném závěru se Iggers vyslovuje k osvícenskému dědictví v dnešním světě. Konstatuje, že ačkoli se v průběhu posledních staletí a desetiletí stále více ukazuje, jak zjednodušující byly někte-

ré osvícenské myšlenky, mají nám po kritickém přehodnocení – k němuž inspiroval mj. i postmodernismus – stále co říci: „Alternativou k osvícenskému programu, třebaže korigovanému, je pouze barbarství“ (s. 136).

Stejně jako poslední slova Iggersovy knížky je i celé toto jeho dílo nejenom popisem stavu věcí, ale také vyjádřením určitého stanoviska: přesvědčení, že přes všechny změny v předmětu současné historiografie a jejích metodách, změny, které koneckonců vedou k rozšíření a prohloubení pohledu na dějiny, historiografie neztrácí ze zřetele skutečnost, že se nemění ve vyprávění, které by bylo totožné s fikcí. Snaží se být práva složitosti dějinné skutečnosti. To s sebou samozřejmě přináší problémy nejenom pro historiky, ale také pro ty, kdo jejich výsledků využívají. Ale to už je úděl každého poznání, které chce být poznáním skutečným.

Jako popis je Iggersova práce užitečným shrnutím současných tendencí v evropské a americké historiografii. Lze ji možná vytýkat přílišnou stručností a zaměřením pouze na některé země (o střední a východní Evropě se sotva zmiňuje a španělsky mluvící země vypadly úplně), ale jsou to země, které i nás většinou nejvíce zajímají.

Ivana Holzbachová

Proclus: *On the Eternity of the World (de Aeternitate Mundi)*. Greek text with introduction, translation, and commentary by H. S. Lang and A. D. Macro, Berkeley and Los Angeles, CA: University of California Press 2001, xii + 189 s.

Recenzovaná publikace představuje od starověku první úplné vydání Proklovy knihy. Kromě toho, že se jedná o první edici celého textu, včetně prvního argumentu (který ve starších edicích chybí), jde i o první úplný moderní překlad do angličtiny. *De Aeternitate Mundi* bylo dosud vydáváno bez prvního argumentu, který se v řeckém originále nedochoval. Je ovšem k nalezení v arabském překladu. Zbytek Proklovy knihy je zachován v úplnosti v polemice Johanna Filopona, teologa ze 6.–7. století n.l. (*Adversus Procli Diadochi pro aeternitate mundi argumenta XVIII solutiones* nebo jen *De Aeternitate Mundi contra Proclum*). Ten před svým výkladem vždy uvádí Proklův argument, který poté rozebírá a vyvrací. Řecký text druhého až osmnáctého argumentu je tak dochován velmi dobře a úplně (jedná se o jediný základní rukopis z přelomu 9.–10. století). Standardní edici je Rabeho vydání u Teubnera (Lipsko 1899). Recenzovaná kniha tak sestává z bilingvního, řecko–anglického vydání Proklova textu, opět bilingvního, arabsko–anglického textu prvního argumentu s úvodem od J. McGinnise a renesančního latinského překladu Gaspare Marcella Montagnese (Benátky 1551; otištěn bez komentáře i překladu). Jedná se tak o první úplné a kritické vydání Proklova díla založené na standardní edici. Každý argument je uveden synopsí a doplněn bohatým poznámkovým aparátem, který se zaměřuje na vyčerpávající odkazy a referenční ke starověkým autorům, ale také na vztah k ostatním Proklovým dílům.

Zároveň se jedná o první překlad celého Proklova díla do moderního jazyka (Taylorův překlad do angličtiny z roku 1825, repr. např. 1987, je starý, nepodložený moderní edicí a neobsahuje první argument).

Překladaťelé upozorňují, že vzhledem k obtížnosti a specifičnosti Proklova stylu a terminologie byli nuceni upřednostnit čitelnost a srozumitelnost překladu před jeho absolutní (lingvistickou) přesností. Na podobný problém ovšem upozorňují i ostatní angličtí překladaťelé Prokla (E. R. Dodds, G. R. Morow, J. M. Dillon). Složitost překládání Prokla pak demonstrují na čtyřech konkrétních příkladech, které se týkají zejm. terminologie (jedná se o výrazy *kosmos* a *to pán, démiurgos*, termíny pro vznikání a konečně o vztah pojmů *agenétos* a *afihartos*).

Lang a Macro postupují ve své knize tradičním způsobem, což znamená, že před textem samotného starověkého díla nalezneme rozsáhlý úvodní výklad podávající četné cenné a fundované informace zejména o pozadí diskuse o věčnosti světa. Oproti vcelku zakořeněné představě, že tato Proklova kniha je snad polemikou proti křesťanům, autoři připomínají, že není důkazu, že by Proklos napsal cokoliv jako polemiku proti křesťanským myslitelům – spíše psal proti ostatním interpretům Platóna. Proto se stavějí skepticky k jakýmkoliv „zakódovaným protikřesťanským zprávám“ v Pro-